

Zitting 1981–1982

17 551

Verklaring van bepaalde Europese Regeringen inzake de produktiefase van de Ariane draagraket, met Bijlagen; Parijs, 14 januari 1980

Nr. 1

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Ter griffie van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ontvangen op 10 september 1982. De wens dat deze overeenkomst aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal zal worden onderworpen, kan door of namens een of beide Kamers of door ten minste vijftien leden van de Eerste Kamer dan wel dertig leden van de Tweede Kamer te kennen worden gegeven uiterlijk op 10 oktober 1982.

Aan de Voorzitters van de Eerste Kamer en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 8 september 1982

Ter voldoening aan het bepaalde in artikel 64, juncto het tweede lid van artikel 60 en onder verwijzing naar het derde lid van artikel 61 van de Grondwet, de Raad van State gehoord, heb ik de eer u hierbij de Franse tekst en de vertaling in het Nederlands over te leggen van de op 14 januari 1980 te Parijs tot stand gekomen Verklaring van bepaalde Europese Regeringen inzake de produktiefase van de Ariane draagraket, met Bijlagen (Trb. 1982, 1)¹.

Een toelichtende nota bij deze overeenkomst gelieve u hiernevens aan te treffen.

De goedkeuring wordt alleen voor Nederland gevraagd.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
A. A. M. van Agt

¹ Ter inzage gelegd op de bibliotheek.

TOELICHTENDE NOTA

I. Algemeen

A. De ontwikkelingsfase

Op 21 september 1973 is te Neuilly-sur-Seine de Overeenkomst tussen bepaalde Europese Regeringen en de Europese Organisatie voor Ruimteonderzoek (ESRO) betreffende de uitvoering van het Ariane-draagraketprogramma tot stand gebracht (Trb. 1974, 192). Deze overeenkomst had ten doel te geraken tot de eerste fase van genoemd programma, te weten de ontwikkeling van een Europese drietrapsdraagraket Ariane, die een nuttige lading van ongeveer 1500 kg in een geostationaire overgangsbaan zou moeten kunnen brengen. Voor de tweede fase van het programma, de productie van de raket, dient ingevolge de bepalingen van voornoemde overeenkomst een nieuwe overeenkomst tot stand te worden gebracht.

Ingevolge de genoemde overeenkomst is de ontwikkeling van de draagraket Ariane aanvankelijk geschied in het kader van de ESRO en is deze na oprichting van het Europees Ruimte-Agentschap (ESA) naar dit agentschap overgegaan. In die oprichting is voorzien bij het op 30 mei 1975 te Parijs tot stand gekomen Verdrag tot oprichting van een Europees Ruimte-Agentschap (Trb. 1975, 123).

Nederland is partij bij de beide hiervoor genoemde overeenkomsten; de daartoe vereiste parlementaire goedkeuring is verleend bij de wet van 6 september 1978 (Stb. 540).

Inmiddels hebben de vier, in het kader van de ontwikkelingsfase beoogde proeflanceringen plaatsgevonden en is de draagraket in januari 1982 officieel operationeel verklaard.

De Nederlandse bijdrage (2%) aan de totale kosten van de ontwikkelingsfase beloopt op dit ogenblik ongeveer f 54 mln. over een tijdvak van 9 jaar. Aan industriële contracten (Fokker, Philips, Bosscher) en onderzoekwerk bij het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium is ongeveer f 45 mln. verkregen, waarvan voor zo'n f 44 mln. aan technische hoogwaardig werk. Voor Nederland is daarmee voldaan aan een bepaling in de overeenkomst, dat ieder deelnemend land in verhouding tot zijn bijdrage recht heeft op minimaal 80% aan technisch hoogwaardig ontwikkelingswerk.

B. De productiefase

1. Voorbereiding

Al in 1976 werden in het kader van ESA de eerste gesprekken gevoerd over de tweede fase van het Arianeprogramma, de productiefase. Dit hing samen met het feit, dat het fabricageproces van een raketexemplaar ongeveer 3 jaar beslaat. Om in het begin van de jaren '80 aan de verwachte vraag te kunnen voldoen zou dus aan het eind van de jaren '70 met de productie moeten worden begonnen.

De onderhandelingen hierover verliepen de eerste twee en een half jaar zeer moeizaam, vooral omdat verscheidene lid-staten van ESA nauwelijks bereid waren de voorfinanciering van de productie te verzorgen zolang er geen zekerheid bestond over de afname van de raketten. Daarom is binnen ESA besloten gebruik te maken van de omstandigheid dat de Ariane ook gebruikt zou kunnen worden voor een aantal eigen programma's. Ter zake heeft de Raad van ESA vervolgens in 1978 op de voet van artikel V, tweede lid, van het ESA-verdrag besloten tot de productie van een serie van vijf raketten, die de naam promotieserie kreeg en moest dienen als overgang naar de feitelijke productiefase, waarover verder onderhandeld zou worden. Deze promotieserie is begin 1979 uitgebreid tot in totaal zes raketten. (Ter zake zij verwezen naar de volgende kamerstukken: II, 1977/78, 14800, Hoofdstuk XIII, nr. 2, blz. 36, 1978/79, 15300, Hoofdstuk XIII, nr. 2, blz. 46 en 1979/80, 15800, Hoofdstuk XIII, nr. 2, blz. 55).

De promotieserie is bestemd voor de lancering van de volgende satellieten:

- de vier ESA-satellieten ECS 1 (European Communication Satellite), Marecs B (Maritime ECS), Sirio-2 (Applicatiesatelliet gebaseerd op een Italiaans programma) en Exosat (wetenschappelijke satelliet voor onderzoek aan kosmische bronnen van röntgenstraling, niet te verwarren met de voor militaire doeleinden bestemde Exocet-raket van Franse makelij), waarvan Marecs en Sirio-2 met één raket gelanceerd zullen worden in een zogenaamde dubbellancering (Exosat is ontwikkeld in het kader van de verplichte werkzaamheden en Marecs B, Sirio-2 en ECS 1 zijn ontwikkeld in het kader van de niet-verplichte werkzaamheden van ESA op de voet van artikel V, eerste lid, onderscheidenlijk onder a en b, van het ESA-verdrag),
- een Franse regionale communicatiesatelliet (Telecom 1A) en
- een Intelsat-V satelliet (zie ter zake van Intelsat laatstelijk Trb. 1973, 102).

Deze satellieten zullen in de jaren 1982 en 1983 gelanceerd worden. De overblijvende zesde raket was bedoeld als reserve.

De geraamde kosten voor de produktie en lancering van deze raketten werden slechts voor zo'n tweederde gedekt door de inkomsten via de gebruikers, zodat in het kader van ESA een aanvullend budget moest worden ingesteld, waaraan de ESA-lid-staten bijdragen naar rato van hun industriële betrokkenheid bij de produktie. Voor Nederland komt dit neer op 2,11%, d.w.z. ongeveer f4,6 mln. (berekend op basis van het prijspeil 1977), welk bedrag ten laste komt van de begroting van het Ministerie van Economische Zaken. Inmiddels is ook de reserveraket verkocht voor de lancering van een tweede Intelsat-V satelliet. Door de hieruit voortvloeiende inkomsten daalt de Nederlandse bijdrage aan de promotieserie met ongeveer f 1,1 mln. Een nieuwe reserveraket kan thans, indien nodig, verkregen worden via Arianespace.

2. Arianespace

Het moeizame verloop van de onderhandelingen, hiervoor onder B, 1, reeds vermeld, werd veroorzaakt door het feit, dat de deelnemende landen uiteenlopende standpunten bleven innemen over het tot stand brengen van een volkenrechtelijke overeenkomst betreffende de produktie al dan niet op de voet van het ESA-verdrag en over de bepalingen in dat verdrag, die als basis voor een zodanige overeenkomst konden dienen. Daarbij werd voorts overwogen dat ESA niet voldoende was toegerust om zelf in feite de produktie en de verkoop ter hand te nemen en op commercieel gebied een slagvaardig beleid te voeren. Voorts begon de tijd voor het nemen van een beslissing te dringen, omdat voor de produktie van een raket circa drie jaar nodig is en zich geïnteresseerden voor de aankoop en lancering aandienen.

Deze omstandigheden leidden Frankrijk tot het doen van een voorstel voor een volkenrechtelijke overeenkomst inzake de produktie buiten het ESA-kader en voor het toevertrouwen van de feitelijke produktie, verkoop en lancering voor een periode van voorlopig 10 jaar, zulks in aansluiting op de promotieserie, aan een internationaal consortium, te weten een naamloze vennootschap naar Frans recht met zetel in Parijs (Arianespace).

Volgens berekeningen zou een dergelijk consortium met een redelijke prijspolitiek, met voldoende eigen middelen en gegeven het feit, dat de eerste versie van de raket (die 1700 kg nuttige lading in een geostationaire overgangsbaan kan brengen) in ESA-verband reeds volledig ontwikkeld is, al winst kunnen maken bij een aantal van 30 lanceringen in de periode 1983 tot 1990, dat wil zeggen bij gemiddeld 4 lanceringen per jaar.

Inmiddels is dit consortium formeel opgericht op 26 maart 1980 onder de naam «Arianespace». (Een overzicht van de deelnemers aan dit consortium is als bijlage 1 bij deze toelichtende nota gevoegd.) Het aandelenkapitaal van Arianespace bedraagt FF 120 mln. Het Nederlandse bedrijfsleven neemt hierin deel met 2,2%.

1

Zoals het zich thans laat aanzien is het aantal van 30 lanceringen voor vaste orders en opties op de raket geplaatst en de vooruitzichten op meer orders zijn niet ongunstig. Hiervoor is het wel nodig, dat de verdere ontwikkeling van de raket wordt afgestemd op de eisen van de in de nabije toekomst te lanceren satellieten en op het handhaven van concurrerende prijzen ten opzichte van andere lanceermiddelen, zoals de Amerikaanse «Space Shuttle».

Hiertoe dienen voortgezette ontwikkelingsprogramma's (Trb. 1981, 126, blz. 61, 67, 73 en 74). Omdat Arianespace met name is opgericht voor het behandelen van commerciële aangelegenheden en niet voor het verrichten van research- en ontwikkelingsactiviteiten, worden deze programma's binnen het onderzoeks- en ontwikkelingskader van ESA uitgevoerd. Voor de Nederlandse deelneming aan een eerste vervolgp programma, dat moet leiden tot twee raketversies (Ariane 2 en 3), die 2000 kg respectievelijk 2450 kg in een geostationaire overgangsbanaan kunnen brengen in plaats van de 1700 kg van de huidige eerste versie, kan worden verwezen naar kamerstukken II, 1981-1982, 17 306 (Hoofdstuk II, punt 7).

C. Verklaring inzake de productiefase

Het zal duidelijk zijn dat vanuit het oogpunt van de ESA-lid-staten gezien aan het verzorgen van de levering en de lancering van raketten door Arianespace eisen moeten worden gesteld, te weten:

- de in ESA-verband opgebouwde structuur en werkverdeling moet door Arianespace zoveel mogelijk gehandhaafd worden met als enige voorwaarde, dat de prijs, de kwaliteit en de levertijden van onderdelen geleverd door bedrijven, die aan de ontwikkelingsfase, de promotieserie of de verdere ontwikkeling van de raket hebben deelgenomen, redelijk blijven;
- de lid-staten moeten doen wat in hun vermogen ligt om de kans op succes voor Arianespace zo groot mogelijk te maken, ten einde zo de gezamenlijke in de (verdere) ontwikkeling van de raket gestoken gelden optimaal tot hun recht te laten komen;
- ten aanzien van de verkoop van raketten, met name aan gebruikers die buiten de jurisdictie van de lid-staten vallen, dient te worden voorzien in een bepaling in overeenstemming met het feit, dat, zoals bij alle ESA-projecten het geval is, de draagraket Ariane ontwikkeld is voor uitsluitend vreedzame doeleinden.

Zoals hierboven onder A van deze toelichtende nota reeds is vermeld, hebben de partijen bij de overeenkomst van 21 september 1973 tussen bepaalde Europese regeringen en ESRO beoogd (hiervoor moge worden verwezen naar de artikelen I en V, eerste lid, van die overeenkomst) voor de productie van Ariane een nieuwe overeenkomst tot stand te brengen. De op 14 januari 1980 te Parijs tot stand gekomen Verklaring van bepaalde Europese regeringen inzake de productiefase van de draagraket Ariane vormt deze overeenkomst.

In deze verklaring zijn rechten en verplichtingen van de deelnemende landen met betrekking tot de productie van Ariane neergelegd en zijn voorzieningen getroffen voor operationele activiteiten en controlerende taken van ESA ter zake.

Deelnemers aan de verklaring, die formeel op 30 oktober 1980 (namelijk gelijktijdig met het ESA-verdrag) in werking is getreden maar de facto sedert 14 april 1980 (drie maanden na zijn totstandkoming) functioneert, zijn thans acht landen, te weten de Bondsrepubliek Duitsland, België, Frankrijk, Zweden, het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Italië en Denemarken.

De Zweedse regering heeft naar aanleiding van haar deelname een verklaring afgelegd van politieke aard (zie Trb. 1982, 1, blz. 10). Deze regering wenst, gelet op de neutrale positie van haar land, geen politieke verantwoordelijkheid te dragen voor het gebruik van Ariane door andere lid-staten van het agentschap, waarvan sommige lid zijn van de NAVO.

De toetreding van Zwitserland en die van Ierland is in voorbereiding.

Met betrekking tot de in de verklaring omschreven aan ESA toegedachte taken heeft de raad van ESA zich verenigd. In aansluiting daarop is ter zake tussen ESA en Arianespace op 15 mei 1981 een overeenkomst gesloten. De Engelse tekst van de overeenkomst is bij de griffie van de beide Kamers der Staten-Generaal gedeponereerd ter kennisneming van de leden; van deze tekst bestaat geen Nederlandse vertaling.

Nederland heeft aan de onderhandelingen betreffende een regeling van de productiefase van Ariane steeds deelgenomen. Toen bleek dat de meeste andere landen uiteindelijk kozen voor een regeling buiten ESA-verband, namelijk door via de verklaring Arianespace te belasten met de productiefase, heeft Nederland zich terughoudend opgesteld met betrekking tot het direct partij worden bij die verklaring, omdat Nederland eerst inzicht wilde verkrijgen in de inhoud van de, in de verklaring in uitzicht gestelde, zogenaamde werkovereenkomst tussen ESA en Arianespace. Dit laatste was eerst mogelijk toen de werkovereenkomst ingevolge artikel 2, vijfde lid, van de verklaring aan de raad van ESA, waarin ook Nederland is vertegenwoordigd, ter goedkeuring werd voorgelegd en die goedkeuring heeft verkregen. Pas toen aldus zekerheid omtrent de werkovereenkomst was verkregen, heeft de Regering besloten tot de verklaring toe te treden.

Tot de onderwerpen die in de verklaring zijn opgenomen en in de overeenkomst tussen ESA en Arianespace nader zijn uitgewerkt, behoren onder meer:

- de eis, dat Arianespace zoveel mogelijk de in ESA-verband opgebouwde industriële structuur en werkverdeling zal handhaven;
- het gratis ter beschikking stellen aan Arianespace door ESA en de aan de verklaring deelnemende landen van faciliteiten, apparatuur en gereedschap, die zijn verkregen of verkregen zullen worden in het kader van de ontwikkelingsprogramma's en de promotieserie en voor zover deze nodig zijn voor de productie en de lancering van de Ariane-raket;
- de voorrechten, die het Ruimte-Agentchap en de deelnemende landen genieten boven derden bij het verwerven van een lanceerdatum;
- de prijspolitiek, die Arianespace zal voeren ten aanzien van ESA, de deelnemende landen en derden;
- de onderlinge verplichtingen tussen ESA en Arianespace, die samenhangen met de door ESA uit te voeren programma's voor de verdere ontwikkeling van Ariane;
- de verantwoordelijkheid van de deelnemende landen en Arianespace voor het vreedzaam gebruik van de draagraket volgens de verplichtingen onder het ESA-verdrag en overeenkomstig de artikelen van het VN-verdrag van 27 januari 1967 inzake de beginselen waaraan de activiteiten van staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen (Trb. 1967, 31 en Trb. 1969, 203). Hiertoe zijn enige bepalingen en afspraken opgenomen voor het in het leven roepen van een commissie die de verkoop van lanceringen aan derde partijen controleert. De commissie heeft de bevoegdheid beoogde verkopen aan derden te verbieden en wel op grond van onverenigbaarheid met het beginsel van vreedzaam gebruik volgens de verplichtingen van het ESA-verdrag en het genoemde VN-verdrag van 27 januari 1967. Zij doet zulks wanneer tweederde meerderheid van de bij deze Arianespace-overeenkomst aangesloten landen – te zamen ten minste 15 procent van de bijdragen aan de ontwikkelingsfase van Ariane vertegenwoordigend (zie bijlage 2 van deze toelichtende nota) – deze onverenigbaarheid vaststelt.

De besprekingen over de oprichting en werkwijze van laatstbedoelde commissie zijn inmiddels afgerond. Aan deze besprekingen is door Nederland, Zwitserland en Ierland als mogelijk toekomstige partijen bij de verklaring deelgenomen. Zodra deze commissie haar werkzaamheden zal aanvangen, zullen genoemde drie landen op voorlopige basis daaraan kunnen deelnemen. Bij een en ander gaan de overige landen ervan uit, dat Nederland, Zwitserland en Ierland uiterlijk eind 1982 formeel partij zullen zijn geworden.

D. Toetreding door Nederland

Toetreding door Nederland is van belang voor de positie van het Nederlandse bedrijfsleven, dat bij de productie van de Arianeraket is betrokken. Voor de promotieserie en verdere productie van de raket blijft Fokker de onderdelen leveren, die dit bedrijf heeft ontworpen en gefabriceerd tijdens de ontwikkelingsfase, namelijk de tussenstukken tussen de eerste en tweede trap en tussen de tweede en derde trap, alsmede de motorophangconstructie van de derde trap. Het werk voor de vervaardiging van deze onderdelen wordt zowel op Schiphol als bij de vestiging in Hoogeveen verricht. Ook hebben enige andere bedrijven, waaronder de Rotterdamse Droogdok Maatschappij, een (relatief klein) aandeel in de productie. De onderdelen vertegenwoordigen een waarde van ruim f 1,5 mln. (prijsspeil 1981) per raket. Deze kosten worden volledig betaald door de gebruikers van de raket – overheden of particuliere instanties – van binnen en buiten Europa of internationale organisaties – aan Arianespace. Hiermee is geen Nederlands overheidsgeld meer gemoeid, tenzij Nederland zelf bij een lanceeropdracht betrokken is. De oprichting van Arianespace past zeer wel in de verwezenlijking van één der hoofdlijnen van het Nederlandse ruimtevaartbeleid voor de jaren '80 (vervat in de nota «De ruimtevaart in de jaren '80», kamerstukken II, 1981–1982, 17 294, nr. 2), namelijk het verder stimuleren van industriële deelneming aan (commerciële) applicatieprogramma's buiten ESA-verband, ten einde een aandeel te verwerven in reeds aanwezige of komende markten.

Bij een haalbaar geacht aantal van 30 lanceringen over de komende 9 jaar wordt aan de omzet van het Nederlandse bedrijfsleven ruim f 45 mln. (prijsspeil 1981) toegevoegd. Het is noodzakelijk, dat deze bijdrage aan de industriële continuïteit zo goed mogelijk wordt gerealiseerd, mede gezien de Nederlandse investering in de ontwikkelingsfase van Ariane. Dit kan het beste worden verwezenlijkt door toetreding door Nederland tot de verklaring, omdat daarmee de positie van Fokker in Arianespace evenals die van de andere industriële deelnemers in dit consortium gesteund wordt door het partij zijn van de overheid.

Het deelnemerschap aan de in de verklaring vervatte overeenkomst betekent voorts, dat ook Nederland invloed kan hebben op de verkoop van Arianeraketten en op het beletten van verkopen indien deze in strijd zouden komen met de doeleinden gesteld in het ESA-verdrag en het eerdergenoemde VN-verdrag. Hierbij kan worden opgemerkt, dat de invloed niet zozeer gelegen is in het directe gewicht van de Nederlandse stem (die immers beperkt is gezien de noodzaak van tweederde meerderheid voor de vaststelling van onverenigbaarheid met het beginsel van vreedzaam gebruik) als wel in de mogelijkheid om in het overleg over de (on)verenigbaarheid met het beginsel van vreedzaam gebruik de Nederlandse visie in te brengen.

Tegenover deze mogelijke invloed staat uiteraard dat een verkoop van een lancering ook tegen de zin van Nederland kan doorgaan. In dat geval kan Nederland op grond van artikel 1, zesde lid, onder b, officieel verklaren zich van de transactie te distantiëren. Dit kan overigens op grond van dezelfde bepaling ook om andere redenen dan niet-vreedzaam gebruik. Volgens artikel 1, zesde lid, onder c, kan echter aan een dergelijke «verklaring van distantie» niet het recht worden ontleend het gebruik van de nationale productiefaciliteiten voor de fabricage van de Ariane-draagraket te verhinderen. In hetzelfde artikel 1, zesde lid, onder c, wordt met betrekking tot de mogelijkheid dat verdragspartners bezwaar maken tegen levering van onderdelen en subsystemen ten behoeve van de lancering zelf gesteld, dat de verdragspartners in dat geval verplicht zijn medewerking te verlenen aan de verplaatsing van de fabricage van de relevante onderdelen en subsystemen naar de industrieën van andere deelnemende staten.

De verklaring vormt een overeenkomst in de zin van de Grondwet.

Anders dan bij eerder ter goedkeuring overgelegde «Verklaringen» (zie boven reeds genoemd kamerstuk 1981–1982, 17 306) betreft het hier géén niet-verplicht ESA-programma op basis van artikel V, eerste lid, onder b, van het ESA-verdrag; derhalve is er hier dus géén sprake van een uitvoeringsovereenkomst in de zin van artikel 62, eerste lid, onder b, van de Grondwet. Voor de toetreding is dan ook ingevolge artikel 64 van de Grondwet parlementaire goedkeuring van de verklaring vereist.

E. Kosten voor Nederland

Toetreding tot de verklaring zal nagenoeg geen financiële gevolgen voor Nederland hebben. Voor ESA zijn zeer beperkte interne uitgaven verbonden aan de uitvoering van de taken, die ESA via de verklaring en de aparte werkovereenkomst met Arianespace zijn toegemeten. Gezien de geringe hoogte van deze uitgaven heeft de ESA-raad op 5 maart 1981 besloten deze kosten op te nemen in het Algemene Budget van ESA, waarbij voor de bijdragen van de ESA-lid-staten een verdeling op basis van hun nationaal inkomen wordt gehanteerd. Voor Nederland belooft deze extra bijdrage minder dan f 50 000 per jaar (prijspeil 1980) en dit ongeacht of Nederland al dan niet partij wordt bij de verklaring. Dit bedrag komt ten laste van de begroting van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Voorts moge worden verwezen naar de toelichting op artikel 1, negende lid.

II. Artikelen van de verklaring

Ten aanzien van de belangrijkste artikelen moge het volgende worden vermeld.

Artikel 1

Derde lid

Hierin is de rol van Arianespace omschreven. Met L 11 wordt bedoeld de elfde lancering van de Ariane-raket. (De vier proeflanceringen en de zes lanceringen voor de promotieserie vormen de eerste tien).

Zesde lid

Dit lid bevat de nodige voorzieningen met betrekking tot de verkoop van Arianeraketten aan staten die geen lid-staat van ESA zijn, of aan anderen, die niet onder lid-staten van ESA ressorteren, hierna te noemen: derden.

Onderdeel a voorziet in de oprichting van de commissie, die tot taak heeft te beoordelen of in een beoogde verkoop aan derden een gebruik in strijd met de doelstellingen van artikel 1, tweede lid, onder a, besloten is.

De commissie heeft de bevoegdheid een dergelijke beoogde verkoop te verbieden. Aan een zodanig besluit is Arianespace gehouden.

In dit verband wensen de ondergetekenden in de eerste plaats enige aandacht te wijden aan de tweede mededeling die de regering van de Bondsrepubliek Duitsland met betrekking tot de verklaring heeft gedaan (Trb. 1982, 1, blz. 10). Tot deze mededeling, die het de Bondsregering mogelijk maakt om niettegenstaande de bepalingen in dit zesde lid, onder c, met het oog op de buitenlandse betrekkingen exportmaatregelen te nemen, is de Bondsregering gekomen na afweging van de volgende keuzen:

- deelname aan de verklaring zonder wijziging van de bestaande wetgeving, in welk geval de deelname geen parlementaire goedkeuring zou behoeven, of
- deelname aan de verklaring na in bedoelde wetgeving een uitzondering te hebben gemaakt voor Arianespace, in welk geval de deelname wel parlementaire goedkeuring zou hebben behoeft.

De Bondsregering heeft de voorkeur gegeven aan de eerste keuze, hetgeen haar in verband met de verhouding internationaal/nationaal recht tot bedoelde mededeling heeft gepocht.

Wij menen, dat Nederland tegen deze mededeling, die formeel een voorbehoud vormt, geen bezwaar zou moeten aantekenen en evenmin een soortgelijke mededeling zou moeten doen. Daarbij is overwogen, dat de Bondsregering het voorbehoud om haar moverende constitutionele, niet-politieke redenen heeft gemaakt en niet verwacht dat zij in de praktijk genoodzaakt zal zijn tot het benutten van de mogelijkheid, die zij met het voorbehoud heeft geschapen. Dit is ook de reden, waarom de andere deelnemers en met name Frankrijk geen bezwaar hebben aangetekend tegen de Duitse positie.

Voorts zij opgemerkt, dat in het geval een deelnemer bezwaar heeft tegen de verzorging van een lancering ten behoeve van een bepaalde staat, maar deze zijns ondanks toch zal doorgaan, exportmaatregelen niet effectief zullen zijn, omdat:

- onderdelen meestal besteld en geleverd worden ruim voordat de gebruiker bekend is, zulks in verband met het fabricageproces van ruim 3 jaar;
- van tevoren niet vaststaat voor welke lancering de gefabriceerde onderdelen zullen worden gebruikt;
- Arianespace raketten in voorraad zal hebben.

Zoals hierboven in deel I, Algemeen, onder C, reeds is vermeld, is voor een besluit van de commissie tot verbod van een verkoop een gekwalificeerde meerderheid vereist, te weten tweederde van de deelnemende landen, die ten minste 15% van de bijdragen aan het ontwikkelingsprogramma vertegenwoordigen. Uit bijlage 2 van deze toelichtende nota blijkt dat drie landen samen reeds meer dan 85% van die bijdragen kunnen vertegenwoordigen; de stemmen van acht landen leggen alleen gewicht in de schaal, indien deze 15% van bedoelde bijdragen opbrengen. De desbetreffende bepaling en haar mogelijke gevolgen zijn te verklaren uit het feit, dat grote landen die aanzienlijke financiële bijdragen aan enig project leveren, niet bereid zijn mede te werken aan een regeling waarbij aan kleine landen, wier financiële bijdragen relatief gering zijn, dezelfde invloed wordt toegekend op de totstandkoming van een besluit als aan eerstbedoelde landen.

Het voorgaande houdt in, dat het al of niet verbieden van één of meer lanceringen in de eerste plaats een politieke zaak is. Daar ligt dan ook, mede gelet op de stemvereisten en stemverhoudingen in de commissie, voor Nederland de zin van die commissie. In de commissie kan met concrete gevallen voor ogen inhoud worden gegeven aan het begrip «vreedzaam gebruik» (wij verwijzen naar hetgeen wij te dezen reeds stelden in deel I, onder D, van deze toelichtende nota). In de gevallen waarin overeenstemming niet wordt bereikt, bestaat terecht de mogelijkheid, dat een land zich politiek van een bepaalde lancering distantieert; industrieel gezien lijkt dat om de hiervoor genoemde redenen niet zinvol. De mogelijkheid «to opt out» voor een specifiek geval betekent, dat een land in een voorkomend geval opnieuw de discussie kan aangaan.

Op grond van het vorenstaande menen wij dat de regeling, neergelegd in het zesde lid, door de realiteit geboden en deswege aanvaardbaar is.

In de tweede plaats wensen wij enkele opmerkingen te maken ter zake van de tweede Italiaanse mededeling (Trb. 1982, 1, blz. 10/11). Volgens deze mededeling neemt de Italiaanse regering voor de verzorging van geen enkele lancering enige politieke verantwoordelijkheid. Voor zover het gaat om lanceringen die niet controversieel zijn, is deze mededeling irrelevant. Voor zover het gaat om lanceringen die wel controversieel zijn, verzwakt deze «a priori»-positie de invloed die de Italiaanse regering in de commissie kan uitoefenen, mede gegeven het feit, dat zij zich nog na een haar onwettelijke beslissing tot lancering daarvan politiek kan distantieëren. Het komt

ondergetekenden dan ook voor, dat Italië zich aldus enigermate buiten spel heeft geplaatst. Waar de strekking van de Italiaanse mededeling voorts nog is dat deze regering ook industrieel consequenties zou kunnen verbinden aan het politiek afstand nemen, zij verwezen naar eerdere overwegingen inzake de geringe effectiviteit daarvan.

In het licht van het voorgaande menen wij, dat Nederland geen bezwaar moet aantekenen tegen de Italiaanse mededeling en evenmin een dergelijke mededeling zou moeten doen.

Zevende lid

De bepalingen betreffende faciliteiten, die eigendom zijn van een deelnemend land, zijn niet van toepassing op Nederland, omdat Nederland niet over zodanige faciliteiten beschikt.

De bepaling inzake intellectuele-eigendomsrechten sluit aan op artikel VIII van de eerdergenoemde overeenkomst van 21 september 1973 betreffende de uitvoering van het Ariane-draagruketprogramma (Trb. 1974, 192). Ingevolge dat artikel zijn de intellectuele-eigendomsrechten, voortvloeiende uit de ontwikkelingsfase van Ariane, voorbehouden aan de deelnemende staten maar heeft ESRO, thans het Europees Ruimte-Agentschap, het recht daarvan kosteloos gebruik te maken voor zijn programma's. Voor zover het betreft de promotieserie, is de verkrijging van intellectuele-eigendomsrechten geschied via de bij ESA toepasselijke regelen. Ingevolge deze regelen zijn deze rechten gelijkelijk in handen van de lid-staten, het Ruimte-Agentschap en de betrokken industrieën. Aangezien deze allen hetzij partij bij de onderhavige verklaring zijn of naar verwachting zullen worden of daarbij belanghebbende zijn, zal de uitvoering van de onderhavige bepaling ook ten aanzien van de promotieserie geen moeilijkheden opleveren.

Negende lid

Deze bepaling betreft de verlenging van een reeds bestaande regeling betreffende het gebruik van het ruimtecentrum Centre Spatiales Guianais (CSG) in Frans Guyana, waarbij de verdeling van de kosten van het CSG over de ESA-lid-staten geregeld is tot eind 1983. De Nederlandse bijdrage is f 2,2 mln. per jaar (prijsspeil 1980), ongeacht het al dan niet partij zijn bij de onderhavige verklaring.

Mocht de uitvoering van de onderhavige bepaling haar beslag krijgen in een overeenkomst in de zin van de Grondwet, dan behoeft zodanige overeenkomst op grond van artikel 62, eerste lid, onder b, van de Grondwet geen parlementaire goedkeuring.

Tiende en elfde lid

Ten einde te voorkomen dat deze bepalingen zodanig worden uitgelegd, dat daaruit financiële verplichtingen zouden ontstaan, ligt het in het voornemen bij de toetreding ter zake voor de onderhavige bepalingen het volgende voorbehoud te maken, waarvoor hierbij eveneens de goedkeuring wordt gevraagd: «De Nederlandse Regering behoudt zich haar positie voor ten aanzien van eventuele nieuwe financiële verplichtingen, waartoe de in artikel 1, tiende en elfde lid, bedoelde consultaties zouden kunnen leiden.»

Artikelen 2 en 3

De onderhavige artikelen bevatten de nodige bepalingen die de verhouding tussen ESA enerzijds en Arianespace anderzijds moeten beheersen. Inmiddels is hieraan in de op 15 mei 1981 tussen ESA en Arianespace gesloten overeenkomst uitvoering gegeven. Voor zover de in laatstgenoemde overeenkomst vervatte bepalingen niet woordelijk gelijk zijn aan de betrokken bepalingen van de verklaring, kan dit worden verklaard uit het feit dat de overeenkomst tussen ESA en Arianespace meer op de praktijk is gericht maar daarbij de bedoeling van de betrokken bepalingen van de verklaring toch respecteert. De overeenkomst tussen ESA en Arianespace

is dan ook, zoals vereist in artikel 2, vijfde lid, van de verklaring, door de raad van ESA goedgekeurd in zijn vergadering van 15 en 16 december 1980; die Raad bestaat uit vertegenwoordigers van dezelfde landen als die welke betrokken zijn bij de verklaring.

Met betrekking tot artikel 2, vijfde lid, zij vermeld dat het «Le Bourget Transpace Protocol» voorloper was van de akte waarbij Arianespace is opgericht.

Artikel 4

Ingevolge het *eerste lid* is de Franse regering, in overeenstemming met de bepalingen van de Overeenkomst inzake de internationale aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door ruimtevoorwerpen (Trb. 1979, 20 en laatstelijk 1981, 38), verantwoordelijk voor de betaling van schadevergoeding indien door de lancering van Arianeraketten schade ontstaat. Arianespace zal op haar beurt ingevolge artikel 3, achtste lid, in een dergelijk geval gehouden zijn die schade tot een bepaald maximum per lancering aan de Franse regering te vergoeden.

Het *tweede lid* is in feite achterhaald, omdat het bedoeld was voor gevallen, waarin niet alle lid-staten, die partij waren bij de ontwikkelingsfase, ook partij zouden zijn bij de onderhavige verklaring en dan bilaterale verdragen mogelijk wenselijk zouden zijn. Het laat zich aanzien dat binnenkort alle daarvoor in aanmerking komende landen partij bij de verklaring zullen zijn.

Ten aanzien van de wijzigingsregeling, vervat in het *derde lid*, onder b, kan het volgende worden opgemerkt. Ingevolge genoemde bepaling behoeven wijzigingen van de verklaring eenstemmige goedkeuring van de deelnemende staten. Een dergelijke goedkeuring is gelijk te stellen aan bekrachtiging. Derhalve zullen wijzigingen van de verklaring ingevolge artikel 60, tweede lid, van de Grondwet de goedkeuring van de Staten-Generaal behoeven, alvorens de Regering haar goedkeuring daaraan kan geven. De bijlagen 1 en 2, bedoeld in de artikelen 1, vijfde lid, onder b, en 3, vijfde lid, vormen een integrerend bestanddeel van de verklaring. Zij dienen ter uitvoering van die artikelen. Waar zij dus uitvoering van de verklaring betreffen, zullen wijzigingen van de bijlagen ingevolge artikel 62, eerste lid, onder b, van de Grondwet niet de goedkeuring van de Staten-Generaal behoeven.

III. Koninkrijkspositie

Aangezien de Nederlandse Antillen bij de samenwerking op ruimtevaartgebied niet betrokken zijn, wordt de goedkeuring van de verklaring alleen voor Nederland gevraagd.

De Minister van Economische Zaken,
J. C. Terlouw

De Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken,
H. van den Broek

ARIANESPACE

Arianespace is opgericht op 26 maart 1980 door 36 Europese industriële bedrijven, 13 Europese banken en het Franse overheidsinstituut CNES (Centre National d'Etudes Spatiales).

De geografische verdeling van aandeelhouders is als volgt:

België	4,40%
Etca	
Fabrique Nationale	
SABCA	
Bondsrepubliek Duitsland	19,60%
Dornier	
Erno	
Man	
MBB	
Bayerische Vereins	
Dresdnerbank	
Westdeutsche Landenbank Girozentrale	
Denemarken	0,70%
Rovsing	
Copenhagen Handelsbank	
Frankrijk	59,25%
Aérospatiale	
Air Liquide	
Comsip-Entreprise	
CNES	
Crouzet	
Deutsch	
Intertechnique	
Matra	
Saft	
SEP	
SFENA	
SFIM	
SOETEG	
Crédit Lyonnais	
BNP	
Banque Vernes	
Société Générale	
Banque de Paris et des Pays-Bas	
Ierland	0,25%
ADTEC	
Aer Lingus	
Italië	3,60%
Aeritalia	
Snia-Viscosa	
Selenia	
Instituto Bancario San Paolo di Torino	
Nederland	2,20%
Fokker	
Algemene Bank Nederland	
Spanje	2,50%
Casa	
Sener	

Verenigd Koninkrijk	2,40%
Avica	
BADG	
Ferranti	
Midland Bank Ltd.	
Zweden	2,40%
SAAB-Scania	
Volvo	
Zwitserland	2,70%
CIR	
Contraves	
F + W	
Union des Banques Suisses	

STEMGEWICHTEN

Bij de bepaling vervat in artikel I, zesde lid, onder a, betreffende de besluitvorming binnen de commissie die de verkoop van lanceringen aan derden moet controleren op het beoogde gebruik, wordt de volgende schaal van percentages aangehouden, die gebaseerd is op de bijdragen van de diverse landen aan de ontwikkelingsfase van Ariane:

België	5,00%
Bondsrepubliek Duitsland	20,12%
Denemarken	0,50%
Frankrijk	63,56%
Ierland	0,31%
Italië	1,74%
Nederland	2,00%
Spanje	2,00%
Verenigd Koninkrijk	2,47%
Zweden	1,10%
Zwitserland	1,20%